

ÇOCUK OYUN ALANLARININ EVRENSELLİK ÖLÇÜTLERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ: FENERBAHÇE-PENDİK SAHİL ŞERİDİ ÖRNEĞİ

Begüm BAYRAKTAROĞLU¹, Arzu BÜKE^{2*}

¹ Ataşehir Adıgüzel Meslek Yüksekokulu, Mimari Restorasyon Programı, İstanbul, Türkiye

² Ataşehir Adıgüzel Meslek Yüksekokulu, Çocuk Gelişimi Programı, İstanbul, Türkiye

Anahtar Kelimeler

*Evrinsel tasarım
Oyun parkları
Erişilebilirlik
Özürlü çocuklar*

Özet

“Mümkün olan en çok sayıda ve çeşitlilikte bireyin kullanabileceği ürün, yapı ya da çevre tasarımı” olarak tanımlanan evrensel tasarım anlayışı günümüzde giderek önem kazanmaktadır. Bu tasarım yaklaşımında, yapılı çevredeki engelleri ortadan kaldıran erişilebilir tasarımdan farklı olarak; yapay çevre tasarlanırken yaş, cinsiyet, kültür, fiziksel beceri gibi farklılıklar gözetilmeden tüm bireyler için erişilebilir olma tasarımın temel girdilerinden biri olarak yer almaktadır. Böylece özürlüler, yaşlılar ve çocuklar gibi grupların dezavantajlı bir durumda kalmasına neden olan yapay çevrede yapılan özel tasarımlar yoluyla, bu grupların diğerlerinden soyutlanması da önlenmiş olmaktadır.

Çocukların gelişimlerinde önemli rol oynayan oyun alanları da, tüm yapay çevre bileşenleri gibi farklı yaş gruplarındaki ve farklı becerilere sahip çocuklar göz önüne alınarak tasarlanmalıdır. Böylece her çocuk bir arada ve eşit olanaklardan yararlanarak oyun oynama, iletişim kurma, sağlıklı fiziksel aktivite gerçekleştirme ve öğrenme fırsatına sahip olacaktır.

Bu bağlamda çalışma, İstanbul Anadolu Yakası’nda yaya kullanımına açık en uzun sahil şeridinde yer alan çocuk parklarının mevcut durumunu ve erişilebilirliğe uygunluğunu saptamak amacıyla yapılmıştır. Çalışma alanı kesintisiz yaya aksının mevcut olduğu Fenerbahçe ile Pendik arasındaki kısım ile sınırlı tutulmuştur. Bu aksta yer alan oyun parkları analiz edilerek eksiklikler saptanmış; Türkiye’den ve dünyadan örneklerle öneriler geliştirilmiştir.

INVESTIGATION OF PLAYGROUNDS IN TERMS OF UNIVERSALIZED CRITERIA: FENERBAHÇE-PENDİK COASTAL BAND EXAMPLE

Keywords

*Universal design
Playgrounds
Accessibility
Disabled children*

Abstract

Universal design described as “product, construction or environment design used by maximum possible number and variety of people” is a rising trend. Accessibility of the manmade environment for all people, without taken into consideration the differences such as age, gender, culture or physical abilities is the key input in this design approach. Thus, isolation of disadvantageous groups such as disabled people, elders and children, by means of special designs, is being prevented.

Playgrounds, which has an important role in child development, should also be designed for all children with different abilities or ages. In this approach, children will have an opportunity to play together and have equal possibility to communicate, to realize healthy physical activities and to learn.

In this context, this study aims to determine the appropriateness of the availability and the actual condition of the playgrounds suited on the longest coastline open to the pedestrian use in the Anatolian side of Istanbul.

* İlgili yazar: arzubuke@adiguzel.edu.tr

1. Giriş

Çocuk gelişimindeki temel unsurlardan biri oyundur. Oyunun çocuk gelişiminde önemli bir yere sahip olmasının nedenlerinden biri, bebeklik ve erken çocukluk dönemindeki hareket etme ihtiyacını desteklemesidir (Emmett, 2012; Aksoy, 2011). Özellikle açık alanda oyun oynamak, çocuğun zihinsel ve fiziksel gelişiminin ötesinde, sosyal ve duygusal gelişimini de olumlu yönde etkilemektedir. Çocuğun bireyselleşmesi ve gelişmesinde, sosyalleşmesi ve toplumun bir üyesi haline gelmesinde, birebir etkileşim içinde bulunduğu fiziksel çevrenin etkisi büyüktür (Tandoğan, 2014). Uluğ (2007)'a göre, çocuk, oyuncuğa sahip olmaktan çok oyun yerine sahip olmalıdır (Çukur, 2009). Çukur (2009), oyun eylemi ve fiziki planlama, yani oyuna yönelik mekânsal düzenlemelerin niteliğinin önemini vurgulamaktadır. Fjortoft ve Sageie (2000)'e göre, günümüzde eğimli alanlar, geniş çim alanlar ve bitkiler içeren doğal oyun mekânları, çocukların motor gelişiminde olumlu etkiye sahiptir (Yılmaz ve Bulut, 2003).

20 Kasım 1989 tarihinde Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 31. Maddesi'nde "... çocuğun dinlenme, boş zaman değerlendirme, oynama ve yaşına uygun eğlence ve etkinliklerinde bulunma ve kültürel ve sanatsal yaşama serbestçe katılma hakkı" ve 23. Maddesi 'nde "zihinsel ya da bedensel özürsüz çocukların saygınlıklarını güvence altına alan, özgüvenlerini geliştiren ve toplumsal yaşama etkin biçimde katılmalarını kolaylaştıran şartlar altında eksiksiz bir yaşama sahip olmalarını kabul eden ..." ifadeleri yer almaktadır.

(<http://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/20512--Cocuk-Haklarina-Dair-Sozlesme.pdf>). Bu iki maddeye göre, özelliklerinden bağımsız olarak, tüm çocukların dinlenme, boş zaman değerlendirme, oyun oynama ve etkinliklerde bulunma hakkına sahip olduğu, Birleşmiş Milletlere üye ülkelerde kabul edilmektedir.

Yapılan araştırmalar, Türkiye'de 0-18 yaş grubunda 9 milyona yakın özürsüz çocuk olduğunu göstermektedir (http://www.cocukvakfi.org.tr/resource/pdf/Raporlar/4yeniibinyilin_dunya_cocuklari_raporu.pdf). Oyun, tüm çocuklar gibi özürsüz çocukların da, motor becerileri, fiziksel yeterlilikleri ve hareketli aktivitelerde bulunmaları için gereklidir. Oyun alanlarını etkin biçimde kullanmaları, özürsüz çocukların olumlu benlik gelişimlerine, özgüven kazanmalarına ve sosyalleşmelerine olanak sağlar (Ergun, 2015). Miller (2010), evrensel tasarlanmış oyun alanlarının, özürsüz olsun ya da olmasın, tüm çocukların gelişimleri üzerinde olumlu etkileri olduğuna değinmiştir. Eğer oyun alanları, bağımsız oynamaya izin verecek şekilde tasarlanmış olursa, özürsüz çocukların yaşlılarıyla sosyal etkileşimlerinde ve yetişkinlerden bağımsızlıklarını kazanmalarında kolaylaştırıcı rol oynayacaktır. Böylece, oyun alanları, özürsüz çocukları fiziksel ve psikolojik olarak sınırlayan ortamlar olmak yerine; seyirci rolünden çıkıp

katılımcı olabilecekleri mekânlar durumuna gelirler (Emmett, 2012).

"Mümkün olan en çok sayıda ve çeşitlilikte bireyin kullanabileceği ürün, yapı ya da çevre tasarımı" olarak tanımlanan evrensel tasarım kavramı, 1985 yılında, özürsüz bir mimar olan Ronald Mace tarafından ortaya atılmıştır (Mace vd., 1991). Özürsüzler ve yaşlılar gibi dezavantajlı grupları hedef alan erişilebilir tasarım anlayışından farklı olarak, evrensel tasarım, dil, din, ırk, cinsiyet, ulusal köken, fiziksel farklılıklar gözetmeden tüm bireyleri kapsamaktadır. Mevcut fiziksel çevrelerdeki engelleri ortadan kaldırmaya odaklanan erişilebilir tasarımdan bir diğer farkı da, erişilebilirliğin, her bireyin ihtiyaçlarını karşılamak üzere temel bir tasarım girdisi olarak tasarımın başlangıcından itibaren yer almasıdır. Çeşitli ihtiyaçlara uygulanmak üzere yedi ilke ortaya koyar. Bu ilkeler adil kullanım, kullanımda esneklik, basit ve sezgisel kullanım, anlaşılır bilgi, hata payı, düşük fiziksel çaba, yaklaşım ve kullanım için boyut ve alan olarak sıralanmıştır (NCSU, 1997). Evrensel tasarım anlayışı, insan becerilerinin çeşitliliğinin sıra dışı değil, tersine sıradan olduğunu varsaymaktadır (Ostroff, 2001). Çeşitliliği odağına koyan yaklaşım, özel tasarımlar yoluyla dezavantajlı grupların, toplumun diğer sosyal gruplarından ayrıştırılmasını da önlemektedir.

Çocuk oyun alanlarının evrensel tasarım ilkelerine göre düzenlenmesi, sadece fiziksel ve zihinsel beceriler açısından değil, aynı zamanda yaş gruplarının çeşitliliği, kültürel kimlik vb. nedenlerle farklı ihtiyaçlara sahip tüm çocukların bu alanlardan eşit şekilde faydalanabilmesi açısından da önemli ve gereklidir.

Bu bağlamda, çalışmanın ikinci bölümünde öncelikle konu ile ilgili dünyada yapılan kuramsal çalışmalar ve uygulama örneklerinin yanı sıra Türkiye'deki girişimler incelenmiştir. Üçüncü bölümde, İstanbul Anadolu yakasının en uzun kesintisiz rekreasyon alanı olan Fenerbahçe-Pendik arasındaki sahil bandında yer alan çocuk oyun parkları ile ilgili yerinde yapılan tespit çalışması ve eksiklikler ortaya konmuştur. Çalışmanın son bölümünde ise dünyadaki olumlu örneklerden yola çıkılarak, Fenerbahçe-Pendik sahil bandı özelinde çocuk oyun alanları için öneriler geliştirilmiştir.

2. Evrensel Tasarım ve Çocuk Oyun Alanları

Evrensel tasarım anlayışının yaygınlaşmaya başlaması ile birlikte, dünyada, çocuk oyun alanları ve sundukları fiziksel ve sosyal çevre ile ilgili sorunlara odaklanan, çözüm arayan çok sayıda kuramsal çalışma yapılmış ve bunların sonuçları yapılan uygulamalarda görülmeye başlanmıştır. Ülkemizde ise mevcut çocuk oyun alanlarının, evrensellik ilkeleri göz önüne alındığında, bu ölçütlerin gerisinde kaldığı gözlenmektedir. Bu durum, konu ile ilgili kuramsal altyapı eksikliğini de işaret etmektedir. Bu çalışmanın amacı, Türkiye'de konuyla ilgili yapılacak kuramsal çalışmalara bir altlık oluşturmanın yanı sıra, bundan

sonra yapılacak çocuk oyun alanlarında evrensel tasarım ilkelerinin uygulanabilmesi için bir kapı aralamaktır.

2.1. Dünyada Evrensel Tasarım ve Çocuk Oyun Alanları

Çocuk oyun alanlarının sunduğu sınırlı fiziksel çevre, özellikle fiziksel ve zihinsel özürli çocuklar için, oyun oynamayı desteklemekten çok engelleyici nitelikte olabilmektedir (Tamm ve Skar, 2000).

Prellwitz ve Skar tarafından, özürli çocukların çocuk oyun alanlarını diğer çocuklarla eşit şartlarda kullanıp kullanamadıklarının tespiti için bir çalışma yapılmıştır. Beşi sınırlı hareket kabiliyetine, beşi ileri derecede görme bozukluğuna, beşi orta dereceli gelişim bozukluğuna sahip ve beş tane hiçbir özrü olmayan 20 çocuk üzerinde yapılan bu araştırma, özürli çocukların tipik kamusal bir oyun alanında erişim ve kullanım kısıtlılığı deneyimlediğini ve nadiren arkadaş edinebildiklerini göstermektedir (Prellwitz ve Skar, 2007).

Diğer bazı araştırmalar da özürli çocukların, kendi oynayabildikleri alanlarda diğer çocukların pek bulunmaması nedeniyle, genellikle yalnız oynadıklarını göstermektedir (Tamm ve Skar, 2000). Kamusal oyun alanlarının kullanımının çok zor olması sonucu, hareket kabiliyeti sınırlı olan çocuklar, oyun oynamak için genellikle evlerini ya da bahçelerini tercih etmektedir (Howard, 1996). Evrensel tasarım ilkeleriyle düzenlenmiş oyun alanlarında ise, tüm çocuklar için yaratıcı ve grup halindeki oyunlarda artış gözlenmiştir (Yuill vd., 2007).

Her çocuk, tüm beceri ve özelliklerinden bağımsız olarak, diğerleriyle eşit şekilde oyun alanlarına erişim, oyun ekipmanlarını kullanma, aktivitelerden faydalanma ve yaşlılarıyla etkileşim halinde olma hakkına sahip olmalıdır. Goltsman (2001)'e göre evrensel tasarım ilkeleri kullanılarak tasarlanmış bir oyun alanı, özürli çocukların, tüm oyun deneyiminin bir parçası olabilecek fiziksel ve sosyal çevreyi sağlayabilecek niteliktedir (Prellwitz ve Skar, 2007). Stout (1988)'a göre evrensel olarak tasarlanmış bir çocuk oyun alanı, çocuğun alanla etkileşim sağlayabilmek için ihtiyaç duyduğu hareket kabiliyetini, duysal ve bilişsel becerileri göz önünde bulundurmalıdır. Hareket kabiliyetindeki kilit unsurlar zemin kaplamaları, rampalar ve nesnelere yüksekliktir. Örneğin kum, çakıl ya da bitki kökenli zemin kaplamaları tekerlekli sandalye kullanan çocuklar için zorlayıcı olmaktadır. Bunun yerine düz kauçuk zemin kaplamaları tercih edilebilir. Oyun ekipmanlarında rampaların kullanılması da tekerlekli sandalye kullananlar için uygun bir çözüm olacaktır. Bedenini dik tutamayan çocuklar düşünülerek salıncaklar çember şeklinde ve kaydıraklar daha geniş tasarlanabilir. Ayrıca dokunsal, görsel ve işitsel zorluklar yaşayan çocuklar için duysal ihtiyaçlar da dikkate alınmalıdır. Su, kum ve kayalardan oluşan duysal oyun alanları, çocuklara çevreyle etkileşim halinde olma ve dokunma duyularını kullanmak için

uygun ortam sağlar. İşitsel becerileri desteklemek için ziller ve davullar içeren bir oyun paneli faydalı olabilmektedir. Bundy ve arkadaşlarına göre (2008), oyun alanlarının fiziksel çevresinin düzenlenmesi dışında, bu alanlarda araba ve bisiklet tekerlekleri, karton kutular, saman balyaları, plastik fiçlar gibi nesnelere yer alması da yaratıcılığı geliştirmede önemlidir (Emmett, 2012).

Evrensel tasarlanmış oyun alanları, fiziksel, zihinsel, bilişsel ve duysal öze sahip olan ve olmayan tüm çocuklar için yaratıcılığı ve gelişimi destekleyen olanaklar sunmaktadır.

Dünyada bu anlayışla düzenlenmiş oyun alanlarından üç tanesi incelenmiştir. Örnekler evrensel tasarım ilkelerini farklı derecelerde karşılayan oyun alanları arasında seçilmiştir. Birinci örnek, evrensel tasarım ilkeleriyle neredeyse tamamen uyumlu ve diğerlerine oranla maliyeti yüksektir. İkinci örnek evrensel tasarım gerekliliklerini kısmen karşılayan ve geleneksel çocuk parkı anlayışına paralel olacak şekilde oyun ekipmanları ağırlıklı olarak tasarlanmıştır. Üçüncü örnek ise yaratıcılık odaklı olup, alışılmış çocuk oyun alanlarından farklı olarak kullanıcılarla birlikte tasarlanmış ve maliyeti en düşük oyun alanıdır.

2.1.1. A Dream Come True Çocuk Oyun Alanı, Virginia

Amerika Birleşik Devletleri'nin Virginia eyaletindeki Harrisonburg kentinde Nisan 2010'da açılan ve 3 dönümlük bir arazide yer alan çocuk oyun alanı evrensel olarak tasarlanmıştır. Proje, becerilerinden bağımsız olarak tüm çocukların bir arada oynayabilecekleri bir mekân hayal eden bir grup izci kızın fikirlerinden doğmuştur. Oyun alanı, farklı becerilerdeki çocukların kapsayıcı bir çevrede oynamaları ve etkileşim içinde bulunmaları için birçok etkinlik sunmaktadır. Alanda farklı yaş gruplarına hitap eden renkli oyun ekipmanları ve beden desteğine ihtiyaç duyan çocuklar için tasarlanmış salıncaklar yer almaktadır (<http://www.special-education-degree.net/30-most-impressive-accessible-and-inclusive-playgrounds/>).

Şekil 1. A Dream Come True Çocuk Oyun Alanı ve Duyusal Duvar, Virginia.

Oyun alanında ayrıca, hepsi erişilebilir olmak üzere, gökkuşağı kemerleri, gölgelik strüktürler, hamaklar, boyama duvarı, bitkisel alanlar ve dinlenme istasyonları yer almaktadır.

(<http://www.harrisonburgva.gov/dream-come-true-playground>).

Kullanıcılar ve ailelerinin ihtiyaçları değerlendirilerek tasarlanan oyun alanı çok zengin bir dokuya sahip olup, bilişsel ve duyuşsal çeşitlilik barındırmaktadır. Kaydırak, salıncak gibi geleneksel oyun ekipmanlarının yanı sıra alanda dokunma ve koklama duyularına hitap eden bir bahçe, oyun evlerinin olduğu yaratıcı oyun alanı, bir itfaiye istasyonu, dokunarak oynamak üzere duyuşsal bir etkinlik duvarı ve su öğeleri yer almaktadır (http://lpda.net/?post_type=portfolio&p=169).

Şekil 2. Duyusal Etkinlik Duvarı, Virginia.

2.1.2. Lefkoşa Engelsiz Parkı

Lefkoşa Folklor ve Gençlik Merkezi Derneği (FOGEM) ile Lefkoşa Türk Belediyesi (LTB) işbirliğinde yapılan "Engelsiz Park", Taşkinköy'de bulunan Dr. Fazıl Küçük Parkı içerisinde Haziran 2014'de kullanıma açılmıştır (<http://www.gundemkibris.com/ilk-engelsiz-park-lefkosada-acildi-81130h.htm>).

Şekil 3. Lefkoşa Engelsiz Parkı'nda birlikte oynayan özürü ve özrü olmayan çocuklar

Bedensel özürü çocukların yaşlarıyla aynı ortamda birlikte oyun oynamaları amacıyla yapılan bu parkta, işitsel, görsel, vb. farklı kısıtlılıkları olan çocuklar için ise etkinlikler yer almamaktadır. Bu yönüyle tam olarak evrensel tasarım ölçütlerini karşılamamasına rağmen, geleneksel çocuk parkı anlayışından farklılaşması nedeniyle olumlu bir örnek olarak görülmektedir. Tekerlekli sandalye kullanıcıları için salıncaklar, kaydıraklara erişimi sağlayan rampalar, kemerli tahterevalliler gibi oyun ekipmanları ile kauçuk zemin kaplamaları sayesinde geleneksel çocuk parklarına oranla daha kapsayıcı olduğu görülmektedir. Maliyet açısından da "A Dream Come True" çocuk oyun alanına oranla daha uygun olması, özellikle gelişmekte olan ülkelerde uygulanabilirlik açısından daha kolaydır. Ayrıca özürü ve özürü olmayan çocukların bir arada oyun oynaması, sadece özürü çocukların sosyalleşmesi açısından değil,

özürü olmayan çocukların farkındalıklarının ve empati kurma becerilerinin artması nedeniyle de oldukça önemlidir. Türkiye'de yapılacak küçük ve orta ölçekli çocuk oyun alanları için örnek teşkil edebilecek nitelikte olduğu düşünülmektedir.

Şekil 4. Lefkoşa Engelsiz Parkı'nda kemerli tahterevalliler ve kaydırak erişim rampası

2.1.3. Kahire Kapsayıcı Çocuk Oyun Alanı

"Oyun için Mekân Yarat (Make Space For Play)" projesi çerçevesinde, çocukların fiziksel, bilişsel, sosyal ve duyuşsal gelişimlerini destekleyecek, güvenli oyun alanları oluşturma veya var olan alanların iyileştirilmeleri amacıyla yerel işletmeler, çocuklar ve toplumun işbirliği ile Hollanda ve Kahire'de çocuk oyun alanları çalışmaları yapılmaktadır. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği tarafından desteklenen bu proje, Kahire'de yer alan Suriyeli mültecilerin yaşadığı bir mahallede, 2012 yılında gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada, çocuklar en önemli paydaşları oluşturmaktadır. Oyun alanlarının tasarlanmasında ve inşa edilmesinde farklı özelliklerdeki çocuklar katılımcı olarak yer almışlardır. Düşük maliyetli müdahalelerle, aynı zamanda kullanılmayan mekânların kalitesini ve güvenliklerini arttırmayı hedefleyen çalışmada, kullanılmış tekerlekler geri dönüşüm yoluyla 11 adet oyun ekipmanı haline getirilmiştir. Projenin yaratıcılarından Altes' e göre oyun oynama bir lüks değil bir ihtiyaçtır. Vizyon ve hayal kurma, daha iyi bir gerçeklik yaratır (<http://www.yourcityyourcity.com/mediaalbum>).

Şekil 5. Kahire Kapsayıcı Oyun Alanı

Çocukların yaratıcılıklarının gelişmesine yönelik, düşük maliyetli, katılımcılığı destekleyen yaklaşımı nedeniyle özellikle, okul bahçeleri ve spor alanları dışında, temel sosyal haklardan mahrum toplumlar için iyi bir örnek teşkil etmektedir. Alışılmış oyun ekipmanlarını kapsamamakla birlikte, yaş ve cinsiyet ayrımı olmaksızın, fiziksel, zihinsel, bilişsel ve duyuşsal farklılıklara sahip tüm çocuklar için son derece

bağımsız ve aktif olabilecekleri bir oyun ortamı sunmaktadır.

Şekil 6. Kahire Kapsayıcı Oyun Alanı Yapım Süreci

2.2. Türkiye’de Evrensel Tasarım ve Çocuk Oyun Alanları

Türkiye’deki kuramsal çalışmalar incelendiğinde, çocuk oyun parkları ile ilgili sınırlı sayıda çalışma olduğu ve bunların içerik olarak evrensel tasarımı kapsamadığı saptanmıştır. Çalışmalarda, büyük oranda, fiziksel özürli çocuklara yönelik tespit ve çözüm önerilerine değinilmektedir.

Türkiye’nin farklı bölgelerindeki 8 ilde yapılan araştırmalar sonucunda, her yaş ve kabiliyetteki çocukların erişebilecekleri ve etkin kullanabilecekleri yaratıcı çocuk oyun alanlarının mevcut olmadığı tespit edilmiştir. Mevcut oyun alanlarında çocukların gelişiminde olumlu bir etkiye sahip olan kum havuzu, su öğeleri, bitkisel alanlar gibi doğal öğelerden yararlanılmadığı görülmektedir. Ayrıca var olan oyun alanlarının, sayı ve yeterlilik bakımından ihtiyaçları karşılamadıkları tespit edilmiştir. Alan olarak büyüklükleri yeterli olmadığı gibi güvenlik açısından da çocukların özgürce hareket edip oynayacakları bir ortam sunamamaktadırlar. Oyun parklarındaki donanım incelendiğinde, özellikle özürli çocukların ihtiyaçlarının göz önünde bulundurulmadığı gözlenmektedir (Aksoy, 2011).

Son yıllarda Türkiye’nin farklı şehirlerindeki ilçelerde yerel yönetimler tarafından “engelsiz oyun parkları” adı altında bir takım uygulamalar yapılmaktadır. Ancak bu uygulamaların çoğu, sadece fiziksel özürli çocukların yaşlılarından soyutlanarak, kendileri için özel olarak ayrılmış alanlardaki oyun ekipmanlarından faydalanmaları şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

İstanbul Çekmeköy’deki engelsiz oyun parkı incelenmiş ve özürli düşünlere sadece farklı boyutta bir salıncak ile kaydırağa erişim için rampa olduğu belirlenmiştir. Özellikle salıncak çok kısıtlı bir kesime hitap ettiği, tekerlekli sandalye için salıncak bulunmadığı gibi işitme ve görme özürli için de hiçbir ekipman ya da etkinlik ortamının sunulmadığı görülmektedir.

Şekil 7. Çekmeköy Engelsiz Parkı

İstanbul Sarıyer’de yer alan engelsiz park incelendiğinde ise, parkta duyuşal panoların yer aldığı ancak bunların tekerlekli sandalye kullanıcıları için uygun boyutta olmadığı saptanmıştır. Ayrıca parkın sınırlandırılmış ve soyutlanmış bir alanda yer alan ekipmanlardan oluştuğu gözlenmiştir. Bunun da evrensel tasarım ilkelerini karşılamadığı ve ihtiyaçlara gerçekte cevap veremediği ortadadır.

Şekil 8. Sarıyer Engelsiz Parkı

Bursa Nilüfer Belediyesi’nin henüz yapım aşamasında olan “Oyun Engel Tanımaz” parkı ise, şimdiye dek uygulanmış engelsiz parklardan farklı olarak, 6’sı özürli 30 çocuk, akademisyenler ve meslek odalarının katılımıyla tasarlanmıştır. Özürli çocukların yaşlılarıyla bir arada oynayabileceği parkta çamur havuzu, yer satrancı, oyun evleri, boyama duvarı gibi oyun öğelerinin yanında çocukların kendi tasarımları olan çeşitli materyaller de yer alacaktır. Bu park Türkiye’de evrensel tasarım anlayışıyla yapılacak ilk çocuk oyun alanı olma hedefindedir (<http://www.nilufer.bel.tr/haber-2353-niluferde-oyun-engel-tanimaz-parkinin-temelleri-atildi>).

3. Fenerbahçe-Pendik Sahil Şeridi Örneği

Çalışma kapsamında İstanbul Anadolu yakasının kesintisiz en uzun rekreasyon alanı olan 22 km.’lik Fenerbahçe-Pendik sahil şeridinde yer alan çocuk oyun alanları tek tek incelenmiştir. Bu inceleme sonucunda, aşağıdaki haritada yerleri belirlenmiş olan, üç farklı ölçekte 29 adet oyun alanı tespit edilmiştir.

Şekil 9. Fenerbahçe-Pendik Sahil Şeridinde Yer Alan Çocuk Oyun Alanları

Bu oyun alanları incelendiğinde küçük, orta ve büyük ölçekli olacak şekilde 3 tip belirlenmiştir. Küçük ölçekli oyun alanları, genel olarak 2'li salıncak birimi, kaydırak ve tahterevallli birimlerinden meydana gelmektedir. Ekipmanlar renkli ve modern görünümde olup plastik malzemeden üretilmiştir. Zemin kaplamalarının kauçuk olduğu tespit edilmiştir. Sahil şeridindeki 29 adet parkın 25 adedi küçük ölçekli parklardır.

Şekil 10. Fenerbahçe-Pendik Sahil Şeridinde Yer Alan Küçük Ölçekli Oyun Alanları

Caddebostan, Suadiye ve Bostancı'da bulunan 3 adet orta ölçekli oyun alanı, benzer malzeme ve yaklaşımla oluşturulmuş, ekipman sayısı artmış ve daha kapsamlı bir kaydırak birimi kullanılmıştır. Caddebostan'da ek olarak 2 adet özürllüer için salıncak ve tırmanma etkinliğini kapsayan kaydırak birimi mevcuttur. Bunlara ek olarak kaydırak biriminde rampalar yer almakta ancak bunlar kaydıraklara erişimi sağlamamaktadır. Özürllü salıncaklarının ise, Çekmeköy engelsiz parkındakine benzer şekilde, kısıtlı bir kesime hitap ettiği görülmektedir. Ayrıca oyun ekipmanlarının, sadece bir yıl önce değişmiş olmasına rağmen, bakımsız ve kullanılmaz halde olduğu görülmektedir.

Şekil 11. Caddebostan Oyun Alanı

Şekil 12. Caddebostan Oyun Alanı'ndaki Salıncak ve Rampalar

En büyük ölçekli oyun alanı Maltepe Kültür Park içindeki çocuk etkinlik alanıdır. Oyun ekipmanları sayı olarak fazla ve çeşitlilik göstermekle birlikte, kullanılan materyaller ve zemin kaplaması diğer oyun alanlarıyla benzerlik göstermektedir. Alan çok geniş olup, ağaçlandırma veya yapay gölge elemanları mevcut değildir. Birebir boyutta birkaç hayvan figürü konmuş, değişik özür grubundaki çocuklar için 3 tane çember salıncak ünitesi ve bazı kaydırak birimlerine rampalar eklenmiştir.

Şekil 13. Maltepe Oyun Alanı Genel Görünümü

Oyun alanının bir bölümünde, ahşaptan yapılmış macera oyunlarına yönelik üniteler eklenmiş olmasına rağmen, bunlar hiçbir özürllü çocuğun kullanıma uygun değildir. Ünitelerin kullanımı için alanda hiçbir yönlendirici yer almamakta, ürünler yanlış kullanım ya da kötü malzeme ve işçilik nedeniyle harap ve kullanılmaz haldedir.

Şekil 14. Maltepe Oyun Alanı Ahşap Oyuncak Ünitesi

Maltepe Kültür Park çocuk oyun alanında çok sayıda kırık oyun ünitesi bulunmaktadır ve bunlar tüm çocuklar için tehlike oluşturmaktadır. Ayrıca, üniteler arasındaki zemin toprak olup, düzleştirme çalışmaları yapılmamış olup çimenler arasında gözükmeyen çukurlar bulunmaktadır. Hiçbir ağaç veya gölge bulunmaması da özellikle yaz aylarında çocuklar için zararlı olacaktır.

Şekil 15. Maltepe Oyun Alanı Kırık Oyun Üniteleri

Sonuç olarak, Fenerbahçe-Pendik sahil şeridinde yer alan oyun alanları evrensel tasarım ilkelerine uymadığı gibi, özürli olsun ya da olmasın, tüm çocukların kullanımı açısından da yeterli ve etkin durumda değildir. Hatta kimi yerlerde tehlike oluşturacak ortamlar karşımıza çıkmaktadır.

4. Sonuç ve Öneriler

Çocuk oyun alanları ve evrensel tasarım üzerine yapılmış olan araştırmalar göz önüne alındığında, alan planlamasında evrensel ölçütlerin kullanılması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Çocuk oyun alanlarının, farklı özelliklerdeki çocukları kapsayacak şekilde, gelişim özelliklerine ve ihtiyaçlarına cevap verir ve tasarım aşamasından itibaren kullanıcı katılımını destekler nitelikte olmaları gerekmektedir. Özürli çocukların bireyselleşmeleri ve sosyalleşmelerinin yanı sıra özürli olmayan çocukların kendilerinden farklılık gösteren bireylerle ilgili farkındalıklarının artması için de önemli ve gerekli olan bir arada olma ve birlikte oynama eylemi ancak evrensel tasarım yoluyla sağlanabilmektedir.

İncelenen örnekler ele alındığında beklenti ve ihtiyaçlara cevap verecek nitelikteki çocuk oyun alanlarının ve geleneksel oyun ekipmanlarının yanında; fiziksel, zihinsel, bilişsel ve duyuşsal becerileri destekleyecek şekilde kum, su, bitkisel alanlar gibi doğal öğeleri, duyuşsal panoları, yaratıcılığı geliştiren basit materyalleri içermesi ve onlara erişimi ve etkin kullanımı sağlaması gerekmektedir. Ayrıca kullanıcıların tümüne uygun zemin döşemesi ve malzemeler kullanılmalıdır.

Türkiye'deki çocuk parkları ile ilgili yapılan araştırmalarda, mevcut kamusal parkların herhangi bir özrü olmayan çocuklar için bile yetersiz olduğu saptanmıştır. "Engelli parkı" veya "engelsiz park" adı altında yapılan çocuk oyun alanlarının, birleştirici özelliklere sahip olmadığı, bunun aksine çocukları farklılıklarına göre ayrıştırdığı gözlenmiştir.

İstanbul Anadolu yakasında yoğun bir kullanıma sahip olan Fenerbahçe-Pendik sahil şeridindeki oyun parklarının güvenlik koşullarını bile sağlamayan, özürli çocukları neredeyse hiç dikkate almayan yapısı Türkiye'deki uygulamaların yetersizliğini ortaya koymaktadır. Maltepe Kültür Parkı içinde yer alan çocuk etkinlik alanı, henüz kullanıma açılmasının üzerinden 2 sene bile geçmemiş olmasına rağmen son derece bakımsız, güvenlikten ve yaratıcılıktan uzak, ihtiyaçlara cevap veremeyen niteliktedir. Bu durum, evrensel tasarım ilkeleri ve çocuk parkı konularında

ülkemizdeki kuramsal altyapı eksikliğini ve uygulama sorunlarını gözler önüne sermektedir.

Fenerbahçe-Pendik sahil şeridi başta olmak üzere mevcut çocuk oyun alanlarının evrensel tasarım ilkeleri doğrultusunda iyileştirilmesi, yeni yapılacak olan oyun alanlarında ise bu ilkelerin ön koşul olacak şekilde belirli standartların geliştirilmesi gerekmektedir. Yerel yönetimler, kullanıcılar, meslek odaları, akademisyenler ve uygulayıcılar başta olmak üzere tüm paydaşlara ve topluma, sağlıklı çevreler ve sağlıklı nesiller adına önemli görev ve sorumluluklar düşmektedir.

Teşekkür

Bu çalışma Ataşehir Adıgüzel Meslek Yüksek Okulu tarafından desteklenmiştir.

5. Çıkar Çatışması / Conflict of Interest

Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

No conflict of interest was declared by the authors.

6. Kaynaklar

Aksoy, Y., 2011. Çocuk Oyun Alanları Üzerine Bir Araştırma İstanbul, Isparta, Eskişehir, Erzurum, Kayseri, Ankara, Zonguldak ve Trabzon İlleri Örneği. İstanbul Aydın Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi, 6, 82-106.

City of Harrisonburg Virginia, <http://www.harrisonburgva.gov/dream-come-true-playground>, 30.08.2015.

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, 1989. <http://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/20512--Cocuk-Haklarına-Dair-Sozlesme.pdf>, 29.08.2015.

Çukur, D., 2009. Çocuk Dinlenimi Açısından Oyunun Önemi ve Konut Yakın Çevresinde Oyun Dğerini Artırıcı Mekânsal Düzenlemeler. Ege Mimarlık, 69, 14-17.

Emmett, M., 2012. Universally Designed Playgrounds: An Outdoor Play Place For All. http://soundideas.pugetsound.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1039&context=ms_occ_therapy, 25.08.2015.

Ergun, N., 2011. Bedensel Engellilerde Sportif Aktiviteler ve Klasifikasyon. I. Uluslararası Katılımlı Engellilerde Beden Eğitim ve Spor Kongresi Kongre Kitabı, 42-47.

Gündem Kıbrıs, 2010. <http://www.gundemkibris.com/ilk-engelsiz-park-lefkosada-acildi-81130h.htm>, 23.08.2015.

Howard, J., 1996. Teacher-Facilitated Microcomputer Activities: Enhancing Social Play and Affect In

- Young Children With Disabilities. Journal of Special Education Technology, 13, 36-47.
- Land Planning & Design Associates, 2014. http://lpda.net/?post_type=portfolio&p=169, 30.08.2015.
- Mace, R., L., Hardie, G., J., Place, J., P., 1991. Accessible Environments: Toward Universal Design. Design Intervention: Toward a More Humane Architecture, Von Nostrand Reinhold, New York.
- Make Space 4 Play, <http://www.yourcityyourcity.com/category/view/about>, 27.08.2015.
- Nilüfer Belediyesi Bursa, 2014. [http://www.nilufer.bel.tr/haber-2353-niluferde-oyun-engel-tanimaz-parkinin-temelleri-atildi#PopupGoster\[popup\]/0/](http://www.nilufer.bel.tr/haber-2353-niluferde-oyun-engel-tanimaz-parkinin-temelleri-atildi#PopupGoster[popup]/0/), 22.08.2015.
- NCSU (Center for Universal Design), 1997. The Principles of Universal Design, Ver. 2.0, North Carolina State University, Raleigh, NC.
- Ostroff, E., (2001). Universal Design: The New Paradigm. In: Preiser, W.F.E., Ostroff, E, (eds.), Universal Design Handbook, New York, NY: McGraw-Hill; 19.1-19.16.
- Prellwitz, M., Skar, L., 2007. Usability Of Playgrounds For Children With Different Abilities. Occupational Therapy International, 14(3), 144-155.
- Special Education Degrees, 2014. 30 Most Impressive Accessible and Inclusive Playgorunds. <http://www.special-education-degree.net/30-most-impressive-accessible-and-inclusive-playgrounds/>, 29.08.2015.
- Tamm, M., Skar, L., 2000. How I Play: Roles and Relations In The Play Situations Of Children With Restricted Disabilities. Scandinavian Journal of Occupational Therapy, 7, 174-182.
- Tandoğan, O., 2014. Çocuk İçin Daha Yaşanılır Bir Kentsel Mekân: Dünyada Gerçekleştirilen Uygulamalar. Megaron, 9(1), 19-33.
- Yenibinyıl'ın Dünya Çocukları Sayısal Çocuk Uyarı Raporu, 2000. http://www.cocukvakfi.org.tr/resource/pdf/Raporlar/4yenibinyilin_dunya_cocuklari_raporu.pdf, 23.08.2015.
- Yılmaz, S., Bulut, Z., 2003. Kentsel Mekânlarda Çocuk Oyun Alanlarının Yeri ve Önemi: Erzurum Örneği. http://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/158/yilmaz.htm, 22.08.2015.
- Yuill, N., Strieth, S., Roake, C., Aspden, R., Todd, B., 2006. Brief Report: Designing A Playground For Children With Autistic Spectrum Disorders- Effects On Playful Peer Interactions. Journal of Autism Developmental Disorder, 37, 1192-1196.